

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת חיי-שרה

גליון 438 | כ"ב במרחשון תשע"ח
(שנה אחת-עשרה)

כניסת שבת 16:22
צאת שבת 17:22
סוזק"ש מג"א 08:05

תפילות - אבות תקנום

הרב משה גולדשטיין

משחר ילדותנו אנו רגילים לכך שכל מילה וכל אות בתורה חשובות וקריטיות. גופי תורה נלמדים מאות חסרה או מיותרת. ולכן גדלה תמיהתנו, מדוע קָלל זה פָּסח על ספר בראשית? בכל שבוע אנו קוראים פרשה נוספת שבה נכתבו דברים באריכות רבה, ולכאורה ללא צורך כלל.

גם בפרשת השבוע, אנו פוגשים תופעה זו. הפרשה פותחת בקניית מערת המכפלה ע"י אברהם. ושלא כהרגלה, התורה מאריכה בפטפטי דברים שבין אברהם לבני חת. וקשה, מדוע התורה רואה צורך להאריך בכך, הרי לכאורה היתה אפשרות להסתפק בכך שהתורה תכתוב שאברהם קנה את המערה והשדה מעפרון, ותו לא.

מספר תשובות מצינו לכך בראשונים. אבן עזרא עונה שזו מעלת ארץ ישראל שאנשים מתאמצים להשיג חלקת אדמה ולו כדי להקבר בארץ ישראל. ותשובה נוספת, הפרשה מאריכה לספר כיצד התחיל אברהם לנחול את הארץ.

הרמב"ן מקשה על כך, שלא ניתן לראות מכאן מעלת ארץ ישראל, כי ברור שאברהם יקבור אותה באותה ארץ שנפטרה. ולגבי הנחלה. הרמב"ן מסביר, שההבטחה היתה לזרעו של אברהם ולא לאברהם עצמו, ולכן אין צורך להראות לנו שהתקיימה איזו שהיא הבטחה בו.

ולכן עונה הרמב"ן תשובה אחרת. שלוש הבנות חשובות עולות לנו מאריכות הפרשה: האחת היא שאברהם נחשב כשר וגדול בעיני העמים. השנייה היא שחייבים לכבד מקום קבורת אבותינו הקדושים. והשלישית היא להמחיש לנו את הכאב והנסיון של אברהם שחיפש מקום לקבור את שרה ולא מצא בקלות.

לדעתי, תירוצי הרמב"ן שורשם ביסוד אחד שבעזרתו נוכל להבין מקומות רבים שבהם התורה מאריכה בספר בראשית.

נמשיל משל: כאשר ראובן רוצה להגיע מנקודה א' לנקודה ב', שמעון לא יתקשה לתת לו הסבר מדויק כיצד לעשות זאת. אך כאשר ראובן ירצה לברר על אופי של משהו, שמעון יתפתל במשך זמן ממושך כדי לנסות לתת מענה לראובן, והתוצאה בסוף תהיה גיבוב ביטויים שגם אותם קשה להבין. ואולי אף יוסיף: "צריך לראות אותו כדי להבין מי הוא".

וכך בתורה, כאשר נמסרים לנו מצוות, אין צורך בתיאורים נרחבים. מספיק רמזים שמהם נבין את הענין הכללי. אך ספר בראשית נבדל משאר חלקי התורה; אין מהותו למסור מצוות, אלא ללמדנו דרך ארץ, אורחות חיים, מידות טובות. מטרתו שנלמד על האבות דרך הכתובים ונשתדל ללמוד ממעשיהם. לשם כך נדרשים תיאורים ארוכים ומפורטים ככל האפשר - על מנת שנוכל, לא רק להבין כיצד הם חיו, אלא גם לחוות את חייהם. ולמרות האמרה השגורה בפי אנשים שחוו חוויה מסעירה ש"רק מי שהיה שם יוכל להבין" - התורה מנסה לתאר לנו את הדברים כך שגם לאחר אלפי שנים אנו יכולים לחוש את חיי האבות.

כך גם בקניית מערת המכפלה. לא די בכך שהתורה תכתוב שבני חת העריכו את אברהם או לכתוב שהיה זה נסיון לאברהם, אלא צריך שנחוש זאת. מפירוט הדברים אנו מבינים לבד איזו הערכה היתה לאברהם ומצד שני כמה קשה הנסיון הזה, שמתו מוטל לפניו, והוא צריך להתמקח עם 'חברה קדישא' (שלא בטוח שהיתה כ"כ 'קדישא'...) על סכומי כסף ומקום קבורה.

מצי אום

לישי איפרגן

לרגל ארוסיו

לר' יובל ביתן

לרגל הולדת הבן

לר' יצחק אמסלם

לרגל הולדת הבת

קוד באתר: 7696

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני

מצות פריה ורביה

כבר עוד מימי קדם, מרגע בריאת האדם, ציווה אותו הקב"ה (בראשית א, כז-כח):

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּבְשֵׁהָ וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הָרִמְשֵׁת עַל הָאָרֶץ:

חז"ל הרחיבו את חשיבות המצוה ע"י הדגשה בחומרת עונש המבטל אותה. וכך אומרת הגמרא במסכת יבמות (סג ע"ב):

תניא, רבי אליעזר אומר: כל מי שאין עוסק בפריה ורביה - כאילו שופך דמים, שנאמר: שופך דם האדם באדם דמו ישפך, וכתוב בתורה: ואתם פרו ורבו. רבי יעקב אומר: כאילו ממעט הדמות, שנאמר: כי בצלם א-להים עשה את האדם, וכתוב בתורה: ואתם פרו וגו'. **בן עזאי אומר:** כאילו שופך דמים וממעט הדמות, שנאמר: ואתם פרו ורבו.

חז"ל קובעים, שמי שמבטל מצות פריה ורביה כאילו שופך דמים. ניתן לומר שהסברה בדבר, שכמו שאדם שקם ורצח את חברו, הוא מונע ממנו החיים בעולם הזה, כך האדם שנמנע ממצוה זו של פריה ורביה מונע הטוב מאותם נשמות בהגעה לעולם הזה, שבהם יכלו לקיים שלל מצוות שיביאו אותם לשכר טוב בעולם הבא, "היום לעשותם - למחר לקבל שכרם" (עירובין כב, ע"א).

מצות "לא תהו בראה, לשבת יצרה"

חוץ ממצות פריה ורביה, אנו מצויים במצוה נוספת והיא מצות "לְשַׁבֵּת יְצָרָה", המופיעה בספר ישעיהו (מה, יח):

כִּי כֹה אָמַר ה' בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא אֱלֹהִים יִצֵר הָאָרֶץ וְעָשָׂהּ הוּא כּוֹנֵנָהּ לֹא תִהְיֶה בְרָאָה לְשַׁבֵּת יְצָרָה אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד.

וכן נאמר בעניין האדם הבודד, נמצא שם במסכת יבמות (סב ע"ב):

אמר רבי תנחום א"ר חנילאי: כל אדם שאין לו אשה - שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה; בלא שמחה - דכתיב: ושמחת אתה וביתך, בלא ברכה - דכתיב: להניח ברכה אל ביתך, בלא טובה - דכתיב: לא טוב היות האדם לבדו. במערבא אמרי: בלא תורה, בלא חומה; בלא תורה - דכתיב: האם אין עזרת בי ותושיה נדחה ממני, בלא חומה - דכתיב: נקבה תסובב גבר. רבא בר עולא אמר: בלא שלום, דכתיב: וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא.

רואים אנו את כל המעלות שיש לאדם הבא בבית הנישואין. וכך פסק בשלחן ערוך (סעיף ח): "אף על פי שקיים פריה ורביה, אסור לו לעמוד בלא אשה".

לימוד תורה מול נשיאת אישה

כאמור, ראינו לעיל מספר מקורות המזרזים את האדם להינשא, אך מה בענין דחית גיל הנישואין בשביל לימוד תורה?

כך מביאה הגמרא במסכת קידושין (כט ע"ב):

ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה - ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה, ואם א"א לו בלא אשה - ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ר' יוחנן אמר: ירחיים בצוארו ויעסק בתורה? **ולא פליגי: הא לן, והא להו.**

רואים אנו מחלוקת תנאים בענין קדימות הדברים - לישא אישה מול ללמוד תורה, ולבסוף הגמרא עושה חלוקה בין בני בבל לבני א"י. ושלש הבנות מרכזיות לחלוקה זו (מקוצר הידיעה לא נביא את לשון הראשונים):

1. רש"י מסביר: מה שאמר שקודם ישא אישה ואז ילמד תורה נאמר על בני בבל שהיו הולכים לגרום משניות בארץ ישראל, ומשאירים נשותיהם לדאוג לעצמן לצרכי הבית - "לרחיים". בעוד אנשי א"י הלומדים במקומם אם ישא אישה, צרכי הבית יהיו מוטלים עליו ויבטלו אותו מלימודו, לכן להן ההנהגה הראויה היא קודם ללמוד תורה ואז לישא אישה.

אך על פירושו של רש"י את הגמרא, מקשה ר"ת מספר קושיות (תוספות ד"ה הא לן והא להו): לפי פירושו של רש"י, שבני בבל קודם ישאו אישה ואז ילכו ללמוד תורה משום שהם הולכים לא"י לגרום משניות ומשאירים נשותיהם בבבל, קשה הרי לא נפטרה כאן הבעיה של הרהור עבירה, שכן סוף סוף מצוי אותה ת"ח בלי אשתו תקופה ארוכה?

וכן קשה, שכן אדם מצווה לדאוג לבני ביתו לפרנסה, וא"כ כיצד עוזבים הם משפחותיהם והולכים ללמוד תורה?

2. לכן, למסקנה, מפרש ר"ת את הגמרא בדיוק להיפך מרש"י: דווקא בני בבל שהם יוצאים ממקומם וכן הם עניים, אל להם להתחתן לפני שילמדו היטב תורה. בעוד בני ארץ ישראל, שהם עשירים ועוד הם יכולים לשלב בין הדברים בזכות העובדה אשר לומדים הם במקומם, הם ישאו אישה ואז ילמדו תורה.

3. זווית מעניינת נוספת לגמרא זו, אנו מוצאים בפירוש הנימוקי יוסף על אתר:

הא לן והא להו. בני בבל היו נשותיהן מתעסקות במלאכת הבית ובמשא ובמתן, ואפשר לאנשים ללמוד, ומשום הכי לדידהו נושא אשה ואחר כך ילמוד תורה. אבל בני ארץ ישראל היו נשותיהן מעוננות ואוכלות ואינן עושות, ומשום הכי לדידהו ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה.

יוצא לפי הנימוקי יוסף, שהנהגה לשאת אישה קודם לימוד התורה, תלויה בעיסוקן של הנשים. אם ביד האישה לפרנס את הבית, צריך האדם לשאת אישה בתחילה, וכמו שמצינו בבני בבל.

אך מקשה הריטב"א על הבנה זו, משום שמשמע מרבי אביתר (גיטין דף ו): שלא היה סיפק ביד הנשים לפרנס את ביתם לבד, בלי עזרתו של הבעל.

מעשה דבן עזאי

בהמשך לדרשה של בן עזאי שהובאה לעיל (יבמות דף סג ע"ב), מובאת שם קושיא שנשאלה עליו בדורשו דרשה זאת:

בן עזאי אומר: כאילו שופך דמים וממעט הדמות. אמרו לו לבן עזאי: יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים! אמר להן בן עזאי: ומה אעשה, שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים.

רואים אנו, שאותו תנא שכל כך הפליג בחשיבות מצות פריה ורביה ובהפסד המתבטל ממנה, הוא הוא מנע עצמו מלקיימה בטענה שצריך הוא ללמוד תורה, בעוד מצוה זו יכולה להיעשות על ידי אחרים!

הלכה למעשה

כך הם דברי הרמב"ם (הלכות פריה ורביה, פט"ו ה"ג): "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון..."

רואים אנו, שהרמב"ם מביא את מעשה דבן עזאי להלכה, ומורה שמי שמעוניין בחיים שכאלה של התמסרות לתורה - רשאי. אך יש לשים לב, ללשון הרמב"ם שכתב 'אין בידו עון', משמע שאין זו הנהגה לכתחילה, אלא רשאי לעשות כן.

ובהמשך הרמב"ם מוסיף סיוג לדבר:

והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור.

וכן מבאר המגיד משנה כוונת הרמב"ם:

וכתב רבינו: והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו דודאי בן עזאי לא היה יצרו גובר עליו שאם לא כן כל ימיו היו בהרהורי עבירה חלילה שהי' הן קשין מעבירה

בכדי שהאדם יוכל לקבל על עצמו הנהגת בן עזאי, הוא צריך שלא יהיו לו הרהורי עבירה, על אף היותו יציר חומר.

ומביא בספר מעשה רוקח על הרמב"ם עדויות בדבר חכמים אשר ניסו לנהוג כן ולא צלחו:

והרבה חכמים בעיניהם ראיתי שרצו להפטר ממצוה זו בהדמות עצמן לבן עזאי. ויש מהם מחמת מיעוט הבטחון בהקב"ה באמרום שהם יראים פן ימותו בניהם ברעב מחמת שאין מספיקין להרויח כדי צרכם, או להם אוי לנפשם כי גמלו להם רעה שלא יצדק בעולם שימלטו מהרהורים שהם קשים מהעבירה עצמה כדאיתא ביומא דף כ"ט, ומבטלים מצוה זו בשאט בנפש. וזו רעה חולה שמהם לומדים העמי הארץ...

המעשה רוקח יוצא כנגד הנהגה זו, גם מהסיבה שלא ניתן להימלט מהרהורי עבירה באופן כזה, וגם משום מראית עין, שרואים עמי הארץ שלא ראוים להנהגה זו, ומחילים גם הם, את זה על עצמם.

וכן כתב בערוך השלחן (אה"ע ס"א סעי' ד):

אמנם פשיטא שמדריגה כזו אינו מצוי כלל וכלל, וגם בזמן חכמי הש"ס היה בן עזאי אחד ואין שני לו. והרי"ף לא הביא זה כלל. ואמרינן בירושלמי [פ"ג דשבת] שמפסיקין ת"ת לעשות סוכה ולולב וכל המצוות, וכל הלמד שלא לעשות - נוח לו שלא נברא, ותניא בתורת כהנים אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, הלמד לעשות לא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא.

וכך כתב בעניין מעשה דבן עזאי:

ובן עזאי גופה הלא קידש את בת ר"ע (כתובות סג ע"א) ולחד אוקימתא בגמרא (סוטה דף ד ע"ב) נסיב ופירש, ובהכרח לומר **שלא היה ביכולתו לפרוש מן התורה כלל וכלל, ואפשר היתה סכנת נפשות אם היה פורש מן התורה.**

הערך השלחן עושה 'אוקימתא' למעשה דבן עזאי, וסובר שזו הייתה הנהגה מיוחדת כלפיו, משום שכל כך חשקה נפשו בתורה, עד כדי מצב של פיקוח נפש.

והשלחן ערוך (אה"ע ס"א סעיף ד) הביא את לשון הרמב"ם להלכה:

ומי שחשקה נפשו בתורה, כבן עזאי, תמיד, ונדבק בה כל ימיו, ולא נשא אשה - אין בידו עון, והוא שלא יצרו מתגבר עליו.

ובאמת הט"ז (סק"ו) מדייק מלשונו שאין לנהוג כן לכתחילה: "אין בידו עון - פירוש, מ"מ לכתחילה לא יעשה כן".

ולסיום, מעשה שהיה, שבא אחד מגדולי המשגיחים אל החזן איש, וביקש ממנו שרוצה לפתוח ישיבה לבחורים מצוינים שישבו ויעסקו בתורה במנוחה וללא כל טירדות, ושיחתמו לו שעד גיל 24 לא יתעסקו בשידוכים, ואז יוכלו להתעלות במעלות התורה והיראה. השיב לו החזן איש שמברך אותו שיצליח, והבחורים רשאים לחתום, אבל יכולים גם שלא לקיים את מה שהם חותמים, כי הוי "מתנה על מה שכתוב בתורה"... (מפי הרב אפרים צוקברג שליט"א, ראש ישיבת תפארת צבי בירושלים).

אנשי מידות'

ר' אביחי חג'בי

"לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב" (כד, ג). אברהם אבינו מצווה את אליעזר עבדו למצוא ליצחק בנו שידוך, ומשביע אותו שלא יקח אישה לבנו מבנות הכנעני. כמוכן שדבר זה מתבקש מאליו שהרי לא ראוי שיצחק אבינו הקדוש, יתחתן וידבק באנשי כנען שהם אנשים רשעים וחטאים. אלא שבסופו של דבר הולך אליעזר בציווי אברהם "אל ארצי ואל מולדתי תלך" ומוצא את רבקה שהיא בתו של בתואל ואחות לבן, משפחה של עובדי עבודה זרה למהדרין. וכי הם עדיפים על פני אנשי כנען? וכי במשפחה כזו ראוי יצחק להדבק?! בנוסף, בדברי אברהם לאליעזר שלא לקחת אישה מבנות כנען מוסיף אברהם מיד את המילים "אשר אנוכי יושב בקרב". וקשה, וכי אליעזר לא יודע שאברהם גר בקרב הכנעני?

אלא, מסביר ה'כלי יקר' כך: בוודאי אברהם ציווה לאליעזר שלא יקח ליצחק אישה שהיא מבית לא טוב, שהרי יצחק עלול ללמוד ממעשיהם הרעים. אלא שמתוך האפשרויות העומדות בפני לאברהם, אין לו איזה 'מציאה' גדולה במשפחה מסוימת ללכת לשם, שהרי ודאי שאברהם היה מעדיף לחתן את בנו עם בת ת"ח ממשפחה של צדיקים.

לכן, אברהם חושב בלבו - אם ישא יצחק אישה מבנות כנען שיושבים באזור מושבי, הרי מסתמא יגור אצלם ואז גם ילמד ממעשיהם הרעים. א"כ הפתרון הוא שאחפש לו אישה מרחוק, אציב תנאי בשידוך "השמר לך פן תשיב את בני שמה", וממילא יצחק יבוא לגור בסביבתי. כאן אנשי כנען ישנאו את יצחק שלא לקח לו אישה מהם, ומשפחתה של הכלה לא תשפיע לרעה שהרי הם רחוקים וכך יצחק יחיה בשלום רוחני.

אלא שעדיין קשה השאלה הראשונה ששאלנו - רבקה מנין היא? ממשפחה עובדי ע"ז, ומצד 'טבע המשפחה' מה יעשה אברהם אבינו? במה היא עדיפה על פני אנשי כנען או שאר אנשים אחרים?

והתשובה היא: טבע האבות ממשיך לבנים דווקא באותם עבירות הבאות מחמת "החומר", כאכילה וקנאה וכל המידות הרעות שהם נתלות בחומר, ונגעים אלו

רב פנינים

מפניני הכלי יקר'

אכן מתפשטים מהאבות לבנים - "תורשת המידות". אך שלושה שותפים הם באדם, ונגעים התלויים בשכלו של האדם אינם מתפשטים מהאבות לבנים כי האמונה תלויה בשכלו של אדם והרי הקב"ה הוא נותן את הנשמה - ו"תורשת אמונות" איננה קיימת כלל אלא היא דבר הנרכש בלימודיו של האדם. וכ"כ הר"ן שהמצות והעבירות שבתורה הן על שני פנים - מהם שיעשו רושם בגוף ובנפש במידות ובמעשים ומהם שיעשו רושם רק בנפש באמונות, ואותם הראשונים יעשו רשומים אל הבנים אחריהם לעומת האמונות הכוזבות שלא יתפשטו בבנים. וא"כ אומר אברהם אבינו, עדיף לקחת אישה ממשפחה שהיא עובדת ע"ז למהדרין שהיא עבירה בשכלו של האדם, מאשר להדבק במשפחה שיש לה מידות רעות כאנשי כנען ודומיהם, מידות העוברות בגנים אל הצאצאים עד עולם.

אותה בת שתגיע ממשפחה של עובדי ע"ז - "היה יודע שאם הייתה מקרבת אצלו הייתה למידה יראת שמים" (פירוש רבי חיים פלטיאל), אך בת שתגיע עם מידות רעות, החקוקות עמוק בתוככי נפשה עוד מבטן אמה - מי יודע מה יהיה באחריתן...

ומכאן נלמד אנחנו לשני עניינים:

ראשית, חובה עלינו ללמוד מ"פרשת השידוכים" על ענייני השידוכים ולכל אותם שהעניין נוגע אליהם כרגע: הדבר החשוב ביותר שחיפש אברהם אבינו בשידוך לבנו הוא - מידות טובות. לעומת זאת, השקפות ואמונות - אמנם גם הם דברים חשובים מאוד, אך כבודם במקומם מונח, ויש לדעת את סדרי העדיפויות בעניין.

ושנית, חובה על כלנו לזכור שמידות הן עניין שחוקק בנפשו של האדם ועתיד להשפיע על צאצאיו דורות ע"ג דורות. כל אדם רוצה שבניו ובנותיו יתחילו את חייהם מהנקודה הטובה ביותר עבורם, ולכן זוהי ההכנה הטובה ביותר עבורנו ועבור צאצאיו, להתחנך במידות טובות, כמו שלימדנו אברהם אבינו.

אורה חיים

בהכוונת הרב רובינשטיין

ב. רבים האחרונים שלא קבלו את דעתו לעשות כן לכתחילה, דהרי גורם לברכה שאינה צריכה¹, והציעו המג"א, הגר"ז ועוד (הביאם במש"ב קסה, ב) - ביציאתו מבית הכסא יטול נטילה שאינה מועילה לסעודה אך מועילה לאחר השירותים² (כגון שישטוף ידיו מהברז³). אם אין לו ברז בסביבתו אלא רק בקבוקי מים וכדו', יטול ידיו בכמות מים פחות מרביעית) ויברך 'אשר יצר'. לאח"מ יטול נטילה הראויה לסעודה ויוכל לברך 'על נטילתי'⁴.

למעשה, ינהג האדם כעצת המש"ב ורוב האחרונים - ביציאתו מבית הכסא ישטוף ידיו מהברז ויברך 'אשר יצר'⁵. לאח"מ יטול ידיו לסעודה (כלי, ג' פעמים רצופין לנוהגים, כח גברא - כנזכר בסימן קנט) ויברך 'על נטילתי'⁶.

¹ הבא"ח (שם) בין דבריו יישב את שכתב - נוקט הוא שלכתחילה אין הנטילה לבית הכסא מועילה לנטילה לסעודה, כיון שאינן שוות - הנטילה שלאחר בית הכסא כרוכה בנטילה ג' פעמים לסירוגין, ומאידך קודם הסעודה יש ליטול ג' פעמים רצופות על כל יד. ויש לדחות (כ"כ בילקוי קסה, א), שדעת המקובלים אינה ברורה בצורך ליטול ג' פעמים לאחר בית הכסא, כנזכר בכה"ח (ד, סא).

² מעיקר הדין לנטילה שלאחר השירותים אי"צ בכלי (מש"ב ד, לט). בקרב המקובלים נחלקו הדעות (כה"ח ד, סא).

³ כ"כ האול"צ (ח"ב מו, ב) והגרשו"א (הליכות שלמה תפלה כ, כו).

⁴ לא מביעיא לפשטנים הסוברים שאחר עשיית צרכים אין חובה ליטול ידים בכלי, כ"ש שא"צ ג' פעמים או לסירוגין, אלא אף למקובלים, יש אומרים שאין צורך בכך (הביאם בכה"ח ד, סא).

⁵ על אף שתמיד נוהג ליטול ג' פעמים לסירוגין, מ"מ בנידונו לא ינהג כך.

נטילת ידיים בסעודה

ר' איתן גרתי

עשה צרכיו קודם הסעודה

ידוע הדבר שביציאה מבית הכסא צריך ליטול ידיים (ד, יח) ולברך 'אשר יצר' (ו, א). עוד ידוע שקודם אכילת פת צריך ליטול ידיים ולברך 'על נטילת ידיים' (קנח, א). וצ"ע, מה יעשה אדם שידוע שאחר יציאתו מהשירותים מתעתד הוא לאכול סעודת פת - הרי אם יטול ידיים לאחר השירותים כרגיל ויברך 'אשר יצר', הרי ידיו כבר נטולות וטהורות, ואם יטול שוב לסעודה לא יוכל לברך 'על נטילתי' מה תאמר - יכול ליטול פעם אחת, יברך 'על נטילתי', יברך המוציא על הלחם ורק לאח"מ יברך 'אשר יצר' - זה קשה, כיון שהתחייב בברכת 'אשר יצר' מיד לאחר יציאתו מבית הכסא אין לו לדחותה זמן רב לאחר המוציא (מש"ב קסה, ב)? ועוד, שמא ישכח מלברכה?

מעניין, שפסק השו"ע (קסה, א) ע"פ רבו של רש"י, שיטול ידיו פעמיים - על הנטילה הראשונה יברך 'אשר יצר' ועל השנייה 'על נטילת ידיים'. ותמהו האחרונים כפי שפתחנו, איך יכול לברך 'על נטילת ידיים', והרי ידיו כבר נטולות לסעודה (כדאי בקנח, ז)?

שני מהלכים עיקריים ביישוב פסקו של השו"ע:

א. דעת הש"ל"ה (ה"ד במג"א קסה, ב) והבן איש חי (ש"א פרשת שמיני, ט) שכוונת השו"ע לשתי נטילות שלמות - א"כ יטול ידיו ויברך 'אשר יצר'. לאחר מכן יגע במקומות המכוסים שבגופו, יטול ידיו ויברך 'על נטילתי'.

מ"מ יש עוד פתרונות שבמקרים שונים ניתן לנוקטם:

- א. אם אין לו מספיק מים לשתי נטילות או ששתי נטילות תעכבנה את המסובים שצריך לעשות להם ברכת המוציא וכדו', יכול ליטול שלוש פעמים לסירוגין כנטילה הראויה לסעודה, יברך 'על נט"י', יגב ידיו ומיד 'אשר יצר' (ואין ברכה זו הפסק בין נטילה להמוציא⁸).
- ב. אדם שלא זכר שעתידי הוא לסעוד ולאחר יציאתו מבית הכסא נטל ג' פעמים מכלי, או אדם שלא ידע בכלל שהולך הוא לסעוד ופתאום לאחר שנטל ג' קראו לו לסעוד - כאן לכתחילה יכול לנהוג כפי שכתבו השל"ה והבא"ח, יטנף ידיו ויטול בשנית לסעודה.

עשה צרכיו (או נגע במקומות המכוסים) תוך הסעודה

פסק השו"ע (קסד, ב) שאם באמצע סעודתו טנף ידיו, כגון נגע במקום מכוסה שבגופו או חיכוך בראשו (חיכוך בדוקא, ולא רק נגע בו), וכן אם עשה צרכיו או

⁶ יש להאיר דבר שאינו כ"כ ידוע - השו"ע (קנט, יג) פוסק שלכתחילה יכוון הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה.

⁷ ראשית, הוי כ"בביל לתורי", כדביור לצורך הסעודה שאינו הפסק (משנ"ב שם, חזו"א או"ח כד, ל). ועוד, הרי דעת הר"ף והרמב"ם שמוותר להפסיק בשיחה מועטת בין הנטילה להמוציא (אמנם שו"ע קסו, א נקט שטוב לזיהר ולא לדבר, אך מלשנו נראה שמעיקר הדין נקט כמותם, ובנידונו ודאי ניתן להקל).

⁸ יכול לנהוג כמו שכתב הבא"ח (שם) שיטול כראוי לסעודה, יברך 'על נט"י', יברך המוציא ויאכל מעט. לאח"מ, יברך 'אשר יצר' (במקרה כזה כדאי להעביר את שעון היד ליד השניה כך יהיה לאדם תזכורת לברך 'אשר יצר'.

נגע במקום טינופת וזיעה שבגופו צריך ליטול ידיו שנית ולברך 'על נט"י'! אולם דברי השו"ע לא ננקטו להלכה אצל אף אחת מקהילות ישראל, אה"נ, כולם מצריכים נטילה, אך נחלקו לענין הברכה. יש להזכיר שהנטילה באמצע הסעודה צריכה להיות נטילה הראויה לסעודה, וודאי לא מספיק לשטוף ידים מעט בברו. צריך כלי שלם, כח גברא, ג' פעמים (לנוהגים), כוונה לסעודה!

- בני עדוה"מ ומיתני - מנהגם דלא כמרן השו"ע, משום שחוששים לחולקים על השו"ע וספק ברכות להקל. לשיטתם אין לברך אחר נטילה באמצע סעודה כלל (בא"ח ש"א אחרי-קדושים, כא; שם בהעלותך, ב. כה"ח קסד, טז-יז; ילקו"י קסד, ד; שולחן ערוך המקוצר ח"א, עמ' רמט).

- בני אשכנז - הכרעת המשנ"ב (קסד, יג) שלאחר ג' דברים יש ליטול ידים בברכה: עשה צרכיו הגדולים, נגע במקום טינופת ממש, יצא ממקום סעודתו לזמן רב. לאחר שאר דברים, כגון נגיעה במקומות המכוסים או עשה צרכיו הקטנים יש ליטול בלא ברכה, כ"ש אם נטילתו רק משום רוח רעה כגון נכנס לבית הכסא בלא לעשות צרכים¹⁰. כמובן יש להזכיר שגם כשמברך 'על נט"י' אינו חוזר ומברך המוציא על המשך אכילתו¹¹.

⁹ כמו כן, מים שלא נשתנו מראיהם ולא נעשתה בהם מלאכה, כמבואר כ"ז בסימנים קנח-קסא.

¹⁰ מאידך החזו"א (או"ח כה, ט) לא הסכים לחילוקי של המשנ"ב, ונקט שיכול לעשות איך שרוצה.

¹¹ משנ"ב (קסד, ח) מביא חידוש גדול יותר בשם המג"א - אם נגע במקום המצריך נטילה (מאוד מצוי - חכך בראש, נגע בזרוע, בנעלים, ברגלים וכדו') בעוד הפרוסה בפיו, אסור לו לבלוע עד שיטול ידיו. מאידך, בכה"ח (שם, י) נקט שאין להחמיר בדבר. מ"מ, אם לעס את הפרוסה כך שאין עליה כבר תורת לחם ניתן להקל (ערוה"ש שם, ה).

השירה הצאת

אין צורך שתעבור השדה לרשותך, ובמערה קבור את מתך. ולבסוף מ'כסף' לא שבע, ו'עובר לסוחר' מאברהם תבע.

אם כן אמור מעתה, למערה בלבד נפש אברהם כלתה, ברם אז שמע מעפרון לאמר, שאינו חפץ למכרה למר. אם כן - הבין אב המון גויים, כך יערערו על חזקת העבריים. על כן מעתה התעקש עמו, לקנות המערה עם השדה לעמו.

מעתה מבואר היטב הדק, שאריכות הפרשה באמת וצדק: גלוי וידוע לפני הא-ל, שלענית יבואו בני ישמעאל, ויאמרו שחברון להם שייכת, ועל כן עלינו משם ללכת.⁴ לכך פתחה זו הפרשה באמרה, שבחברון אירעה זו המכירה,⁵ והאריכה לפרט שלא כדרכה, שכל השדה נקנתה כדת והלכה, ושוב חתמה אחר כל זה, שהשדה היא חברון נקנתה בזה.⁶

לקנותה לא רק שתבע ארבע מאות כשווי השדה אלא תבע עובר לסוחר, ולכן א"א להחשיבו כאומר מעט על אי נתנית השדה במתנה כי לא תכנן לתיתו לה [ומה שאמר "השדה נתתי לך" וגו' אין הכוונה לתת לו במתנה, דשפיל לסיפיה דקרא - "לעיני בני עמי נתתיה לך קבור מתך" - רק כדי שתקבור את מתך ולא שתהא שייכת לך].

⁴ מעניין הדבר, שדוקא על חברון, שכם והר הבית שהמה בכתובים מפורשים שנקנו על ידי אבות האומה (חברון - אברהם, שכם - יעקב, הר הבית, גורן ארונה - דוד) יש את עיקר הטענות של הישמעלים כלפי היהודים...

⁵ בפס' ב' - "ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון"... ובפס' יט - "ואחרי כן קבר אברהם.. על פני ממרא היא חברון".

⁶ ושוב חזרה התורה והדגישה הדבר במות אברהם וקבורתו (כה, ט-י) שהמערה והשדה נקנו [ולא רק המערה], וכן בצואת יעקב לבניו (מט, כט-לב), וכן בקבורת יעקב (ג, יג) - חזר והדגש שהשדה שייכת אך ורק לעם היהודי.

חברון עיר האבות

יעב"ץ

עמדתי ואתבונן בזו הפרשה, ואמצאה כולה כמקש'ה, במכירת השדה והמערה, לשם קבורתה של שרה. ראשית אשאל שאלת תם, על פשט המקראות ואריכותם, ואף גם זאת אתמה, פתח אמרתו במערה ובשדה סיימה!¹

אמרו חז"ל על אותו עפרון, שדיבר גבוהה כגביר וברון, אך אפילו מעט לא עשה, ומאותו מ'כך עשיר נעשה. אמנם מהו אותו הדיבור, שעליו נתגנה אותו בוד? 'ארבע מאות שקל כסף', אך 'עובר לסוחר' נטל בכוסף.²

אך לא התבאר בזה, מעיקרא מאי קאמר הנבזה, אפשר להבין לכאורה, שאמר עפרון לאבי האומה הגבירה: 'ארץ' ש'ארבע מאות' שוה, למה לקנותה נפשך תאוה?³

¹ בתחילה אברהם מבקש "ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו" (בראשית כג, ט), ולאחר דברי עפרון אומר "נתתי כסף השדה קח ממני" (שם שם יג).

² לשון הגמרא (ב"מ פז ע"א): "רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. מנלן - מעפרון. מעיקרא כתיב 'ארץ ארבע מאות שקל כסף', ולבסוף כתיב 'וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסוחר' - דלא שקל מיניה אלא קנטרי, דאיכא דוכתא דקרי ליה לתיקלא קנטירא".

³ היה קשה לי - אם הגמרא רוצה להראות שרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט לא עושים, היה לה לומר שעפרון בתחילה אמר שיתן את השדה חינם אין כסף ("השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה"), ולבסוף לקח ארבע מאות עובר לסוחר!

אלא שלדברינו מובן - הגמ' רוצה לומר בדיק דבר זה, אך מחדדת אותו ע"פ הבנת הפסוק. "ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא ואת מתך קבר" - מה הביאור בזה? רש"י כתב "הנח למכר, ואת מתך קבור". ונראה, שעפרון לא רצה למכור את השדה לאברהם, אלא לתת לו מקום לקבור את מתו ותו לא, לכן הוא אומר לו - אותה ארץ ששוה כל כך הרבה כסף, ביני ובינך שאנחנו חברים טובים 'למה היא', היינו למה לך לקנותה - קבור את מתך בלי לקנות אותה! אולם כאשר אברהם מתעקש

רפשי בסאלתי

שאלות על הפרשה

ר' דניאל בוחבוט

{מטרת המדור לעורר שאלות בפשטי המקראות, כדי שהציבור יחשוב עליהן וימצא תשובה, חילוק או הבנה בפסוקים. מי שיש לו תשובה על שאלה או שאלות טובות, מוזמן להביא אותן בפני מרכז המדור ר' דניאל בוחבוט. תשובות נבחרות לשאלות שבעלון הקודם מצורפות בדף נפרד}

- א. רש"י כותב שהנשבע צריך שייטול חפץ של מצוה בידו והמילה היתה מצווה ראשונה שלו. א"כ יוצא שאליעזר החזיק ממש במילתו של אברהם והדבר לכאורה נשמע תמוה מאוד.
- ב. אליעזר מגיע עם עוד עשרה אנשים, וכי לא התבייש לבקש מרבקה לשאוב מים עבורם? והאם היא הייתה, בלשוננו, "פראירית", ועושה הכל לבד, בלי שייסיעו לה לפחות? לכאורה זה כבר יוצא מגדר ה'חסד', ובפרט שהתורה צווחת ואומרת "עזוב תעזוב עמו"!
- ג. "קטורה" - רש"י (כה, א) מפרשה שבח שניים מעשיה כקטורת, והרי לעיל (כא, יד) רש"י פירש שחזרה לגילולי בית אביה.